

ปรัชญา
วัตถุนิยม :

พื้นฐาน
ความคิด
สังคมนิยม

ฉลาดชาย รมิตานนท์

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ความนำ

กว่าครึ่งศตวรรษมาแล้วนับแต่การปฏิวัติสังคมนิยมในรัสเซีย การปฏิวัติในจีนตลอดจนการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมนิยมของประเทศต่างๆ ในยุโรป เอเชีย แอฟริกาและลาตินอเมริกา ทำให้สังคมนิยมกลายเป็นศูนย์กลางของความสนใจและถกเถียงในหมู่ผู้ที่สนใจสังคมนิยมในฐานะที่เป็นแนวทางหนึ่งที่น่ามาแก้ไขสภาพความสัมพันธ์ในสังคมที่พวกเขาเห็นว่าไม่ถูกต้องเหมาะสม และทั้งในหมู่ผู้ที่เพิ่งเล็งสังคมนิยมในทัศนะแบบลบ ที่เห็นว่าสังคมนิยมเป็นเชื้อโรคร้ายที่จะต้องต่อต้านทำลาย แม้ว่าจะมีการค้นคว้าศึกษาเกี่ยวกับสังคมนิยมและปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังหรือเป็นพื้นฐานของความคิดสังคมนิยมกันมานานนับศตวรรษแล้วก็ตาม แต่ความรู้ความเข้าใจสังคมนิยมก็ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าสมบูรณ์ ปัญหาและคำถามต่างๆ ยังมีอยู่อีกมากมายที่ยังต้องการการถกเถียงการค้นคว้า อุปสรรคสำคัญอยู่ที่โอกาสที่จะแสวงหาความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ การถูกปิดกั้นทางการศึกษารับรู้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ไม่เฉพาะในสังคมไทยเท่านั้น แม้ในสังคมที่กล่าวอ้างกันอยู่เสมอว่ามีเสรีภาพทางความคิด ก็มีปัญหานี้เช่นกัน เพียงแต่อาจไม่รุนแรงเท่ากับในสังคมไทยเท่านั้นเอง อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ บันทึกไว้ว่า “การกระทำความกระ้างเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายและปัญหาของสังคมนิยม เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวดในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงของเรา ทั้งนี้เพราะภายใต้สถานการณ์ปัจจุบัน การถกเถียงปัญหาเหล่านี้อย่างเสรีโดยไม่ถูกขัดขวาง ได้ตกอยู่ภายใต้ข้อห้ามอย่างรุนแรง....”^๑ ในกรณีสังคมไทย หากดูจากกริชข้อหนึ่งสื่อต้องห้ามที่ผู้มีอำนาจในบางยุคประกาศออกมาแต่ละครั้งเพียงอย่างเดียว ก็สามารถสะท้อนสถานการณ์ดังกล่าวได้อย่างดี

๑ Albert Einstein, “Why Socialism” **MONTHLY REVIEW** ฉบับปฐมฤกษ์ May 1949. อ้างโดย Leo Huberman and Paul M. Sweezy, **Introduction to Socialism**, New York, Modern Reader, 1968 หน้า ๑๑.

ในเมื่อโอกาสที่จะศึกษากันอย่างถ่องแท้และเปิดเผยถูกปิดกั้นแล้ว ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสังคมนิยมจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ทั้งในด้านของผู้ที่เห็นด้วย และผู้ที่ไม่เห็นด้วย ดังนั้นโอกาสที่จะเข้าใจกันได้บ้างจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ นี่เป็นสาเหตุหนึ่งของความขัดแย้งทั้งในสังคมนิยมด้วยกันและในระดับโลก มันเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่งที่ปล่อยให้เกิดความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความเข้าใจผิดของทั้งสองฝ่าย^๒

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอความเข้าใจบางอย่าง ที่ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้ามาบ้างซึ่งห่างไกลจากคำว่าลัทธิขง เกียวกับปรัชญาวัตถุนิยมที่เป็นพื้นฐานของแนวความคิดสังคมนิยมโดยเฉพาะสำนักที่เรียกตัวเองว่า สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการศึกษากันอย่างจริงจังและลึกซึ้งต่อไป ทั้งในหมู่ผู้เห็นสังคมนิยมเป็นทางออกของมนุษยชาติ และผู้เห็นสังคมนิยมเป็นศัตรู (ทั้งที่โดยอาจไม่เข้าใจหรือเข้าใจผิด ๆ ก็ได้) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่เคยเดินแนวทางสังคมนิยมมาก่อนและประสบกับความผิดหวัง อันอาจเนื่องมาจากองค์การที่นำปรัชญาสังคมนิยมมาใช้ นำมาใช้อย่างผิดพลาด ความจำเป็นที่จะต้องหันมาศึกษากันใหม่อย่างเป็นอิสระปลอดจากการชี้นำที่บางครั้งมีลักษณะขัดเยียดซึ่งมีมากขึ้นเป็นทวีคูณ

ความจริง เรื่องปรัชญาวัตถุนิยมที่ดี แนวความคิดสังคมนิยมที่ดีได้มีผู้เขียนเอาไว้มากพอสมควรอยู่แล้ว ทั้งคุณภาพก็อยู่ในระดับที่เชื่อถือได้^๓ แต่ผู้เขียนก็ยังมีความเห็นว่าในแวดวงของผู้รักความเป็นธรรมในสังคมไทยยังต้องการการค้นคว้าและถกเถียงในปัญหาทางทฤษฎีอย่างไม่หยุดยั้ง ทั้งในขั้นพื้นฐานเริ่มต้นและในระดับก้าวหน้าเข้าถึงรายละเอียดและการปรับเข้ากับบรรทัดที่เป็นจริง ในสังคมไทยผู้รักความเป็นธรรมจะยังคงถือกำเนิดขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง รากฐานความเข้าใจเกี่ยวกับหลักเบื้องต้นยังมีความสำคัญและจะดำรงความสำคัญอยู่ตลอดไป ปัญหาความเชื่อถือได้ของทฤษฎีที่ดี หรือปัญหาเรื่องความสามารถของทฤษฎีที่จะนำมาใช้กับสังคมที่เป็นจริงได้มากน้อยแค่ไหนเหล่านี้ล้วนแต่เป็นประเด็นที่มาจากหลัง ก่อนอื่นเราจะต้องเข้าใจทฤษฎีนั้น ๆ เสียก่อนอย่าง

ถ่องแท้ การจะบรรลุถึงสภาพนั้นได้ก็จะต้องศึกษา และการศึกษาที่ดีที่สุดก็คือการถกเถียงโต้แย้งเพื่อหาข้อสรุปบทความนี้เพียงแต่เสนอบางสิ่งบางอย่างที่อาจผิดหรือถูกก็ได้ เพื่อก่อให้เกิดการถกเถียงโต้แย้ง อันจะนำเราไปสู่ความเข้าใจต่อสิ่งที่เราสนใจร่วมกัน ไม่ว่าจะในแง่บวกหรือลบก็ตามที่

เนื้อหาของบทความนี้จะกล่าวถึง ปรัชญาจิตนิยม - วัตถุนิยม, วิชาวิวิธ, วัตถุนิยมวิชา, วัตถุนิยมประวัติศาสตร์ และการใช้ปรัชญาเหล่านี้ในการวิเคราะห์สรรพสิ่งและสังคมโดยทั่วไป บางครั้งอาจพาดพิงถึงสังคมไทยบ้าง ที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งก็คือ ผู้เขียนจะพยายามสอดแทรกปัญหาและข้อโต้แย้งต่าง ๆ ในการตีความของนักคิดที่สนใจเรื่องเหล่านี้ ในเรื่องจุดอ่อนจุดแข็งของปรัชญาจิตนิยม ปรัชญาวัตถุนิยม พร้อมกันไปด้วย ซึ่งส่วนนี้ผู้เขียนเห็นว่าเป็นประเด็นที่สำคัญมากทีเดียว

ปรัชญาวัตถุนิยมกับลัทธิมาร์กซ์

เมื่อพูดถึงปรัชญาวัตถุนิยมกับแนวความคิดสังคมนิยมวิทยาศาสตร์^๔ ผู้เขียนหมายถึงปรัชญาวัตถุนิยมกับลัทธิมาร์กซ์นั่นเอง แต่ก่อนที่จะพูดถึงปรัชญาวัตถุนิยม จำเป็นต้องทำความเข้าใจกับคำว่าลัทธิมาร์กซ์อย่างกว้างๆ เสียก่อน

สิ่งที่เรียกว่าลัทธิมาร์กซ์ (Marxism) นั้นในตัวของมันเองก็มีปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่ ทั้งนี้เพราะลัทธิ

๒ Melvin Rader, *Marx's Interpretation of History*, New York, Oxford University Press, 1979, หน้า XIII.

๓ ไพรตดู สิทธิกร นรินทร์ชัย, พัฒนาการความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์, กรุงเทพฯ ๑ นครสาสน์การพิมพ์, ๒๕๒๒, จอร์จ โปลิแซร์, เขียน, กลุ่มเพื่อนพ้องในยุโรป, แปล, รากฐานปรัชญาวัตถุนิยม, กรุงเทพฯ ๑, สารศึกษาการพิมพ์, ๒๕๒๓, สกิด์ สุริยะ, ปรัชญาชาวบ้าน, กรุงเทพฯ ๑ สุวิวัฒน์การพิมพ์, ๒๕๒๓.

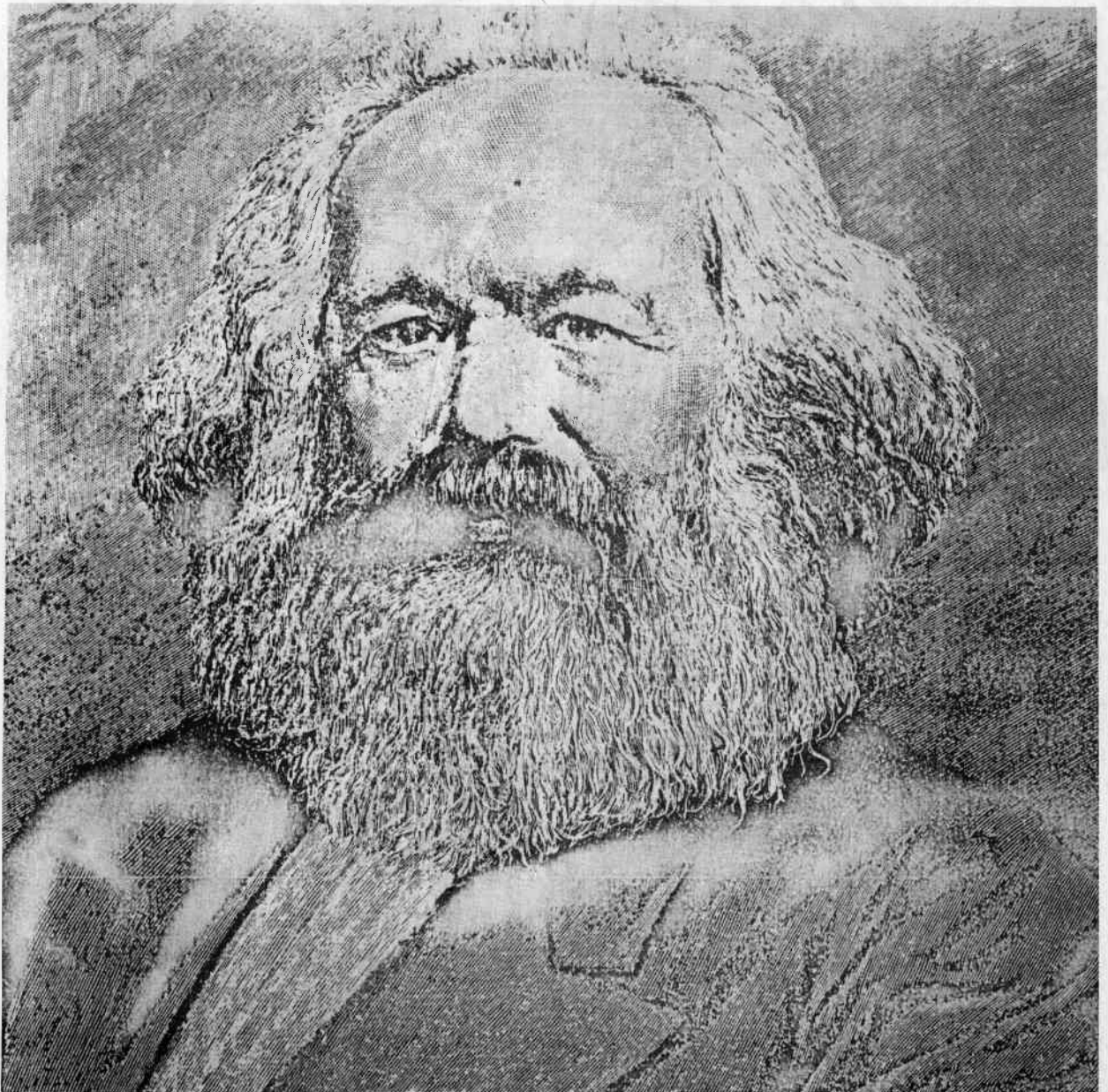
๔ คำว่าสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ หรือ Scientific Socialism นี้ เริ่มใช้อย่างกว้างขวางโดย เองเกิลส์ ใน Socialism : Utopian and Scientific (1880)

มาร์กซ์นอกจากจะประกอบด้วยข้อคิดข้อเขียนของตัวเอง
การล้มมาร์กซ์เองแล้วยังรวมถึงความคิดและผลงานเองเกล็ด
(Friedrich Engels) เอาไว้ด้วย ดังนั้นจึงเกิดการถกเถียง
กันอยู่ตลอดเวลาว่า อะไรบ้างในลัทธิมาร์กซ์ที่เป็นของ
มาร์กซ์และอะไรบางอย่างที่ไม่ใช่ของมาร์กซ์ ในทัศนะของผู
ที่ศึกษามาร์กซ์บางคนจึงเห็นว่า การศึกษาเกี่ยวกับความ
คิดของมาร์กซ์อย่างถูกต้องชัดเจนกระทำได้ยากยิ่ง ทั้งนี้
เพราะแนวความคิดของมาร์กซ์ถูกนำมาลดระดับหรือบาง
ครั้งถึงกับใช้คำว่า “ถูกทำให้สามัญ” (Vulgarization) ใน

ระยะหลัง ๆ อันรู้จักกันในนามลัทธิมาร์กซ์^๕ บางคนเห็น
ว่าผลงานในระยะแรก ๆ ของมาร์กซ์มีลักษณะสร้างสรรค์
จนสามารถกล่าวได้ว่ามาร์กซ์เป็นนักคิดที่ยิ่งใหญ่แห่งยุโรป
ยุคใหม่ในระดับเดียวกับ แมคคิอาเวลลี, ฮอบส์, ล็อก,
รูสโซ และเฮเกิล ทั้งในแง่ความคิดเชิง ความคิดดั้งเดิม
เป็นของตนเอง และอิทธิพลต่อโลก^๖ ดังนั้นจะเห็นได้

๕ Dante Germino, *Machiavelli to Marx*, Chicago,
The University of Chicago Press, 1979, หน้า ๓๕๓

๖ Dante Germino, *เพ่งอ้าง*, หน้า ๓๕๘

ว่าบางคนถึงกับแบ่งผลงานของมาร์กซ์เองออกเป็นสองส่วนอย่างเด็ดขาดและพยายามชี้ให้เห็นว่าทั้งสองส่วนต่างกันและบางครั้งถึงกับขัดแย้งกัน กล่าวคือแบ่งเป็นมาร์กซ์ในยุคต้น และมาร์กซ์ในยุคหลัง โดยเห็นว่างานเขียนสมัยหนุ่มๆของมาร์กซ์มีลักษณะมนุษยนิยม (Humanistic) และประชาธิปไตย ในขณะที่งานในระยะเติบโตแล้วกลับสะท้อนลักษณะกำหนดกฎเกณฑ์ตายตัว และเป็นวัตถุนิยมมากเกินไป^๓ แต่บางคนกลับยืนยันอย่างหนักแน่นว่ามาร์กซ์มีเพียงหนึ่งไม่อาจแบ่งแยกได้ ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เรียกว่ามาร์กซ์ยุคแรกกับมาร์กซ์ยุคหลัง “ไม่มีมูลเลยในข้อเขียนของมาร์กซ์เอง” ข้อแตกต่างดังกล่าวเกิดจากการกระทำของเองเกลส์ต่างหาก กล่าวคือเองเกลส์เป็นคนทำให้ความคิดของมาร์กซ์มีลักษณะง่ายจนเกินไป (oversimplifications) และยังทำให้มีลักษณะเป็นกลไกจนใกล้เคียงกับลักษณะที่มาร์กซ์ปฏิเสธต่อมาเลนินได้นำเอาทัศนแบบ subjectivist ของจาโคบิน (Jacobin นักปฏิวัติฝรั่งเศส-ผู้เขียน) ในเรื่องการปฏิวัติทางการเมือง มาผนวกเข้ากับการตีความประวัติศาสตร์แบบค่อนข้างจะเป็นกลไกที่ผ่านมาทางเองเกลส์ ดังนั้นผลที่ออกมาจึงไม่น่าสงสัย ถ้าจะมีลักษณะเป็นสิ่งที่มาร์กซ์เอ่ยถึงไว้ใน Manuscript ว่า “crude communism”^๔

แต่อย่างไรก็ตามมีนักทฤษฎีมาร์กซ์อีกไม่น้อยที่มีความเห็นว่า การแบ่งแยกมาร์กซ์ ออกเป็นมาร์กซ์ยุคหนุ่มกับมาร์กซ์ในสมัยหลังไม่ควรทำและทำไม่ได้ สิ่งที่ทำได้ก็เพียงแค่ดูพัฒนาการของความคิดของมาร์กซ์ ซึ่งย่อมจะมีอย่างแน่นอน ดังนั้นหากจะเข้าใจมาร์กซ์จะต้องพิจารณาความคิดของมาร์กซ์ในลักษณะที่เป็นผลรวมทั้งหมดที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมทั้งผลงานของเองเกลส์ด้วย สำหรับบทความนี้จะยึดทัศนแบบหลังไปพลางก่อน ทั้งนี้เพราะเหตุผลง่าย ๆ ก็คือ ในขณะที่ผู้เขียนยังไม่มีความสามารถในการวิเคราะห์เพียงพอที่จะชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างมาร์กซ์กับเองเกลส์ได้ชัดเจนแม้จะรู้ว่างานชิ้นใดเป็นของมาร์กซ์งานชิ้นใดเป็นของเองเกลส์โดยลำพัง และงานชิ้นใดเขียนร่วมกันก็ตาม นอกจากนั้นในบางครั้งอาจอ้างถึงแนวการตีความลัทธิมาร์กซ์ในทัศนะของนักทฤษฎีทางฝ่ายโซเวียต ซึ่งอาจรวมเอาทัศนของ

นักทฤษฎีมาร์กซ์ที่สำคัญของโซเวียต เช่นเลนิน เพลกานอฟ และสตาลิน เอาไว้ด้วย *

ปรัชญาจิตนิยมกับปรัชญาวัตถุนิยม

หากเราจะยอมรับกันว่า ปรัชญาเป็นวิชาการที่มุ่งอธิบายจักรวาลและธรรมชาติ มุ่งหาคำอธิบายปัญหาต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง หรือมุ่งที่จะอธิบายโลก อธิบายธรรมชาติและมนุษย์ สิ่งที่ดีตามมาอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ก็คือความหลากหลายแตกต่างของพื้นฐานในการอธิบาย แต่นักวิชาการบางฝ่ายก็มีความเห็นว่า ความหลากหลายดังกล่าวเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจนซับซ้อน และทำให้เกิดความสับสนมากกว่าที่จะนำไปสู่ความรู้ที่ถูกต้อง แท้จริงแล้วรากฐานของปรัชญามีอยู่สองแบบ คือ รากฐานที่มาจากความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ และรากฐานที่มาจากความคิดที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์^๕

โดยปกติแล้วเราอาจแบ่งสรรพสิ่งต่าง ๆ ออกได้เป็นสองประเภทกว้าง ๆ คือสิ่งที่จับต้องได้ มองเห็นได้ จับต้องได้ (tangible) เราอาจรวมเรียกสรรพสิ่งที่มีลักษณะเช่นนี้ว่า “วัตถุ” กับสิ่งที่เรามองไม่เห็น ไม่มีตัวตน จับต้องไม่ได้ (intangible) เราอาจเรียกประเภทหลังนี้ว่า วิญญาณบ้าง ความคิดบ้าง จิตใจบ้าง ในที่นี้เราจะเรียกหรือใช้คำว่า “จิต” ต่อไปเป็นส่วนใหญ่ และในเมื่อปรัชญามุ่งอธิบายโลกอธิบายธรรมชาติ อธิบายสรรพสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งมนุษย์ ปรัชญาจึงจำต้องเกี่ยวพันอยู่กับวัตถุและจิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น โดยเฉพาะในแง่ของการอธิบายความสัมพันธ์และความสำคัญของสองสิ่งนี้ รวมทั้งปัญหาที่ว่าอะไรเป็นต้นตอของอะไร จิตหรือความคิดเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและต้องลอยอยู่อย่างอิสระหรือไม่ หรือวัตถุเป็นต้นตอของจิต ดังนั้นนักปรัชญาจะต้องเลือกจุดยืนในระหว่างสองแนวทางอันเป็นปัญหาสำคัญนี้เสียก่อน^๖

๓ เห็นของ Daniel Bell อ้างโดย Dante Germino, เฝงอ้าง หน้าเดียวกัน

๔ ทัศนะของ Shlomo Avineri อ้างโดย Dante Germino, เฝงอ้าง, หน้า ๓๕๘ - ๓๕๙

๕ จอร์จ โปลิแซร์, อ้างแล้ว, หน้า ๔ - ๕, ๕๕.

๖ จอร์จ โปลิแซร์, เฝงอ้าง, หน้า ๑๖ - ๑๘

๗ เฝงอ้าง, หน้า ๑๘-๒๐

ปรัชญาจิตนิยม (Idealism) กับการอธิบายโลก

มีผู้กล่าวว่า ก่อนหน้าที่มาร์กซ์และเองเกลส์จะเสนอผลงานออกมาสู่วงการสังคมศาสตร์ แวดวงวิชาการถูกรอบำงวดด้วยปรัชญาจิตนิยม^{๑๒} แม้ว่าปรัชญาวัตถุนิยมจะมีอยู่แล้วก็ตามนักปรัชญาที่อยู่ในแนวจิตนิยมที่เสี่ยงโดยเฉพาะในคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดมีหลายคนแต่ในท้ายที่สุดเหลือเพียงสองคนคือ จอร์จ บาร์คลีย์ (George Berkeley 1685-1753) นักปรัชญาและนักบวชชั้นบิชอปชาวไอริช และเฮเกล (George Wilhelm Friedrich Hegel, 1770-1831) นักปรัชญาชาวเยอรมัน

อาจกล่าวได้ว่าปรัชญาของบาร์คลีย์เป็นรูปแบบของจิตนิยมที่ไม่ซับซ้อนที่สุดที่ว่าได้เขาเห็นว่าโลกประกอบขึ้นด้วยจิตที่เป็นอสงไขยแห่งพระผู้เป็นเจ้า (infinite mind of God) และจิตทั้งหลายที่พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้น โลกนั้นขึ้นอยู่กับความคิดที่มาจากหรือเป็นประสบการณ์ของจิตเหล่านั้น สำหรับบาร์คลีย์แล้วไม่มีสรรพสิ่งใดที่เป็นวัตถุจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเป็นอิสระจากจิต^{๑๓}

ส่วนปรัชญาจิตนิยมของ เฮเกล นั้นต่างจากของบาร์คลีย์ตรงที่ว่า เฮเกลยืนยันว่าจิตที่เป็นตัวจะอยู่เพียงหนึ่งเท่านั้น คือ จิตหรือวิญญาณที่สมบูรณ์ (the ABSOLUTE) ซึ่งจิตทั้งสองไขยทั้งหลายเป็นองค์ประกอบขึ้นอยู่กับจิตที่สมบูรณ์นั้น จิตทั้งหลายหาใช่สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยดำรงอยู่แยกจากกันอย่างที่ บาร์คลีย์ ว่าไว้ไม่ได้และสิ่งที่เรียกว่า the ABSOLUTE นี้ แม้จะมีนักปรัชญาบางคน เช่น สปิโนซา (Benedictus de Spinoza, 1623-1677) นักปรัชญาชาวดัตช์ใช้ในสองความหมาย คือ พระผู้เป็นเจ้าหรือธรรมชาติ (God or Nature) แต่เฮเกลใช้ในความหมายแรก คือ พระผู้เป็นเจ้ามากกว่า^{๑๔} ฉะนั้นพอจะกล่าวได้ว่าปรัชญาของเฮเกลมีพื้นฐานในการอธิบายความหลากหลายของโลกของธรรมชาติอยู่ที่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของ The ABSOLUTE คือ พระผู้เป็นเจ้านั่นเอง และหากเราจะสรุปพื้นฐานของปรัชญาจิตนิยมให้กระชับรัด อาจได้ข้อความต่อไปนี้ “ทุกสิ่งทุกอย่างมีอยู่แต่ในจิตของเราเท่านั้น” หรือ “....เราเป็นทาสของภาพลวง เมื่อเราคิดว่าเรารู้ว่าโลกและ

สรรพสิ่งอยู่นอกตัวเรา ซึ่งที่จริงแล้วสิ่งเหล่านั้นมีอยู่แต่ในความคิดของเราเท่านั้น”^{๑๕}

กล่าวโดยสรุป “จิตนิยมทางปรัชญาเป็นคำสอนที่อธิบายโลกโดยใช้จิตเป็นรากฐาน” ดังนั้นคำตอบมูลฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความคิดของมนุษย์และสรรพสิ่งต่าง ๆ จึงมีลักษณะว่า “ความคิดเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญที่สุด และมาก่อนเป็นอันดับแรก” นี่คือรากฐานสำคัญของปรัชญาแบบจิตนิยม

ปรัชญาวัตถุนิยม (materialism) ลัทธิมาร์กซ์ กับการอธิบายโลก

เลนินกล่าวว่า “ปรัชญาของลัทธิมาร์กซ์คือวัตถุนิยม”^{๑๖} แต่ก่อนที่จะเข้าไปในรายละเอียดจะต้องทำความเข้าใจต่อวัตถุนิยมในความหมายทางปรัชญาเสียก่อน ทั้งนี้เพราะการเข้าใจผิดหรือสับสนอยู่เนื่อง ๆ ในการตีความปรัชญาวัตถุนิยม โดยเอาปรัชญาวัตถุนิยมไปปนหรือตีความเป็นอันเดียวกับการนิยมยกย่องวัตถุ เช่น “....เมืองไทยเรานี้เท่าที่สังเกตดูเราหนักทาง วัตถุนิยม (เน้นโดยผู้เขียน) สถาบันสำคัญของเราคือ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ชาติ แต่ที่สำคัญจริงคือศาสนา กับพระมหากษัตริย์ ในทางศาสนาเวลานี้อิทธิพลอ่อนลงไปมาก สิ่งที่เขาเข้ามาแทนที่คือวัตถุนิยม คนเวลานี้โดยเฉพาะเยาวชนนี้แนวความคิดทางวัตถุนิยมของคาลมาร์กซ์ หรือของเอนเงิล เป็นส่วนมาก เช่นบุชาวัดถูกเป็นใหญ่ พุด

๑๒ G. Glezerman and G. Kursanov, et, al, **Historical Materialism: Basic Problems**, Moscow, Progress Publisher, 1968, หน้า ๗

๑๓ Alan Bullock and Oliver Stallybrass, et. al, **The Fontana Dictionary of Modern Thought**, Bungay Suffolk, Richard Clay (The Chancer Press), Ltd., 1977, หน้า ๒๕๗.

๑๔ Alan Bullock and Oliver Stallybrass, et. al., **พจนานุกรม**, หน้า ๕๕๕

๑๕ โปรดดูรายละเอียดใน จอร์จ โปลิแซร์, **อ้างแล้ว**, หน้า ๒๕, ๓๑

๑๖ Lenin, “The Three Sources and Three Component Parts of Marxism”, **Selected Works**, Moscow, Progress Publishers, 1975, หน้า ๑๑

ง่าย ๆ คือบูชาเงินเป็นใหญ่ ทำอะไรต้องได้เงินเป็นรายได้ทางวัตถุตอบแทน การทำบุญไม่สนใจ หรือทำเพื่อผลตอบแทนทางวัตถุ ยอมเสียสละเพื่อเงิน เพื่อความร่ำรวยทางวัตถุ ทรัพย์สิน...”^{๑๗} การใช้คำว่าวัตถุนิยมของมาร์กซ์และเอนเงิลส์ในความหมายเช่นนั้น เป็นการผิดพลาดอย่างสิ้นเชิง ตรงกันข้ามปรากฏการณ์เช่นนั้น (บูชาวัตถุ บูชาเงินเป็นใหญ่) เป็นปรากฏการณ์ที่นักวัตถุนิยมแนวทาลัทธิมาร์กซ์ประณาม และโดยเฉพาะมาร์กซ์ได้วิเคราะห์ว่าปรากฏการณ์เช่นนั้นเกิดขึ้นก็เฉพาะในระบบทุนนิยมเท่านั้นเขาเรียกปรากฏการณ์แบบนี้ว่า “the Fetishism of Commodities”^{๑๘}

ปรัชญาวัตถุนิยมเป็นปรัชญาที่ตรงข้ามกับปรัชญาจิตนิยม ในขณะที่ปรัชญาจิตนิยมถือว่า “จิตหรือความคิดของมนุษย์เป็นพลังสร้างสรรค์ กำหนดและควบคุมพัฒนาการของสังคมมนุษย์ ความคิดของมนุษย์เป็นปรากฏการณ์อิสระ”^{๑๙} ปรัชญาวัตถุนิยมในความหมายของมาร์กซ์กลับเชื่อว่าความคิดหรือจิตของมนุษย์ถูกกำหนดหรือเป็นผลของวิถีแห่งการดำรงชีวิตของเขามาร์กซ์กล่าวว่า “วิถีการผลิตในชีวิตทางวัตถุเป็นตัวควบคุมลักษณะทั่วไปทางสังคม การเมือง และกระบวนการทางจิตใจของชีวิต ความคิดของมนุษย์หาได้เป็นตัวกำหนดสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ไม่ ในทางตรงกันข้ามสภาพความเป็นอยู่ทางสังคมของเขาต่างหากที่กำหนดความคิดของเขา”^{๒๐}

หากจะกล่าวให้ชัดเจนยิ่งขึ้นก็หมายความว่ามาร์กซ์เน้นความสำคัญของการผลิตวัตถุปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม ว่าเป็นรากฐานของการจัดระเบียบสังคมด้านต่าง ๆ ของสังคมมนุษย์ เช่น การเมือง การปกครอง ฯลฯ รวมทั้งระบบความคิดหรือจิตสำนึกของสังคมด้วย เขาเห็นว่าเราอาจแยกมนุษย์ออกจากสัตว์ได้เพราะระบบจิตสำนึก ที่ศาสนา หรืออะไรอื่นใดก็ตาม แต่ที่จริงแล้วมนุษย์เริ่มแยกตัวเองออกจากสัตว์ทันทีที่มนุษย์เริ่มทำการผลิตวัตถุปัจจัยต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต และโดยการผลิตนั้นมนุษย์ก็ได้สร้างสภาพชีวิตทางวัตถุที่เป็นจริงขึ้นมาโดยทางอ้อมนั่นเอง^{๒๑}

ในทัศนะของเอนเงิลส์ ปรัชญาวัตถุนิยมมีมาแต่ดั้งเดิมแล้วแต่เป็นวัตถุนิยมที่มีลักษณะแบบธรรมชาติ ซึ่ง

มีขอบเขตการอธิบายโลกอย่างจำกัด เขากล่าวว่า “ปรัชญาของ (ยุค) โบราณ คือวัตถุนิยมแบบดั้งเดิมและวัตถุนิยมแบบธรรมชาติ เมื่อเป็นเช่นนั้นมันจึงไม่สามารถที่จะให้ความกระจ่างเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับวัตถุ แต่ทว่าความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจในปัญหานี้ได้นำไปสู่ลัทธิที่เชื่อว่า จิตวิญญาณสามารถแยกออกได้จากร่างกาย และจากนั้นก็นำไปสู่การเสนอความเป็นอมตะของจิตวิญญาณ และในท้ายที่สุดก็นำไปสู่ศาสนาแบบนัปลอเทเพเจ้าองค์เดียว ด้วยเหตุนี้วัตถุนิยมแบบเก่าก็เลยถูกปฏิเสธโดยจิตนิยม แต่อย่างไรก็ตามในเส้นทางของพัฒนาการต่อมาของปรัชญา ปรัชญาจิตนิยมก็เช่นกันที่ไม่สามารถยืนหยัดอยู่ต่อไปได้ และถูกปฏิเสธโดยวัตถุนิยมสมัยใหม่ วัตถุนิยมที่เป็นการปฏิเสธของการปฏิเสธนี้ไม่ใช่เป็นการสร้างของเก่าขึ้นมาใหม่ หากแต่เป็นการเพิ่มเติมเข้าไปกับพื้นฐานที่แน่นอนของวัตถุนิยมแบบเก่าอันเป็นเนื้อหาของความคิดทั้งหมดแห่งสองพันปีของปรัชญาและวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ...”^{๒๒}

๑๗ สยามสมาคม, พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, กรุงเทพฯ, ๒๕๑๓, หน้า ๒๑๐

๑๘ ดู Karl Marx, **Capital**, Volume One, Section 4. The Fetishism of Commodities and the Secret Thereof ใน Robert C. Tucker, ed, **The Marx-Engels Reader**, New York, W.W. Norton & Company Inc, 1978, หน้า ๓๑๕-๓๒๕

๑๙ ฉลาดชาย รมิดานนท์, “ปรัชญาและแนวความคิดสังคมนิยม” เอกสารประกอบการสัมมนาเศรษฐศาสตร์การเมือง ครั้งที่ ๒ เรื่องพัฒนาการเศรษฐกิจสังคมนิยมเปรียบเทียบ, ศูนย์สารนิเทศ, จุฬาฯ, ๕ กค. ๒๓, หน้า ๑๔

๒๐ Karl Marx, “The German Ideology” ใน Erich Fromm, **Marx's Concept of Man**, New York, Fredrick Ungar Publishing Co., 1976, หน้า ๑๕

๒๑ Karl Marx, “The German Ideology”, ใน Robert C. Tucker, ed, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕๐

๒๒ F. Engels, “Anti-Dühring”, แปลจากที่อ้างไว้โดย Lichtheim, ใน George Lichtheim, **Marxism**, London, Routledge and Kegan Paul, 1964, หน้า ๒๔๕

หากทัศนะของเองเกิดสับสนเกี่ยวกับการพัฒนาการของปรัชญาจิตนิยมกับวัตถุนิยมถูกต้องอยู่บ้างเราก็คงจะได้ภาพพจน์ว่า ปรัชญาจิตนิยมที่เห็นว่าจิตวิญญาณเป็นส่วนต่างหากที่สามารถแยกออกจากร่างกายได้ และเป็นส่วนที่ไม่สูญสลายไปตามกาลเวลาหรือสูญสลายไปพร้อมกับสังขารแนวของปรัชญาได้พัฒนาไปสู่ศาสนาที่รวมศูนย์อยู่ที่อำนาจสูงสุดหรือวิญญาณสูงสุดที่เป็นอมตะองค์เดียว (monotheism) เช่นศาสนาคริสต์ในซีกโลกตะวันตก ดังนั้นจึงไม่น่าสงสัยที่ปรัชญาจิตนิยมเป็นพื้นฐานของศาสนาคริสต์และสามารถยืนอยู่ได้อย่างมีอิทธิพลสูงในยุคที่ฝ่ายศาสนายังเรืองอำนาจ ส่วนปรัชญาวัตถุนิยมเมื่อเริ่มแรกยังปราศจากพลังเพราะวิทยาศาสตร์ยังไม่เกิดขึ้น ปรัชญาจิตนิยมของทางฝ่ายศาสนาจึงบดบังวัตถุนิยมในระยะแรกๆ ลงไป แต่ก็มีได้หมายความว่าฝ่ายวัตถุนิยมขาดการสืบทอด เราอาจสืบเสาะต้นตอของวัตถุนิยมดั้งเดิมหรือวัตถุนิยมโบราณกลับไปได้ถึงนักปรัชญาสมัยกรีก เช่น Democritus, Heraclitus หรือ Thales มาจนกระทั่งถึงยุคสมัยที่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติยังเพิ่งเริ่มต้น ตลอดเวลาเหล่านั้นนักปรัชญาวัตถุนิยมได้ยืนหยัดอยู่อย่างมุ่งมั่นเองเกิดสับสนว่า “ปรัชญาแห่งยุคสมัยนั้นสมควรได้รับการยกย่องสูงสุด ถ้าที่ไม่ยอมปล่อยให้ถูกชักจูงออกนอกเส้นทางโดยสภาพจำกัดของความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติร่วมสมัย และตั้งแต่สปีโนซา (Baruch Spinoza, 1632–1677) นักปรัชญาสำนักจิตนิยมแบบ Monism ขาวดัทซ์ (ผู้เขียน) ลงมาถึงนักวัตถุนิยมชาวฝรั่งเศสที่ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย ปรัชญาได้ยื่นหยัดบนการอธิบายโลกจากโลกเอง และปล่อยการพิสูจน์ในรายละเอียดให้แก่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติในอนาคต”^{๒๓} ต่อมาเมื่อวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเริ่มสามารถจะยืนอยู่ได้อย่างมั่นคงขึ้นบ้าง งานการค้นพบของนักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติที่สำคัญ อาทิเช่น โคเปอร์นิคัส (Nicolaus Copernicus, 1473–1543) นักดาราศาสตร์ชาวโปแลนด์ผู้ประกาศทฤษฎีการโคจรของดาวเคราะห์ทั้งหลายโดยมีดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลาง ผลงานของนิวตัน (Sir Isaac Newton, 1642–1727) นักคณิตศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ และนักปรัชญาชาวอังกฤษเรื่องทฤษฎีดึงดูดของแรงดึงดูด ตลอดจนผลงานของ เซอร์ ชาร์ลส์ ลายล์ (Sir Charles Lyell,

1797–1875) นักธรณีวิทยาชาวอังกฤษ เหล่านี้ล้วนแต่มีคุณูปการต่อการค้นพบกฎเกณฑ์ที่เป็นจริงของธรรมชาติ จนกระทั่งชัยชนะครั้งสำคัญของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (ต่อทฤษฎีเกี่ยวกับกำเนิดของโลก กำเนิดของสรรพสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะกำเนิดของสิ่งมีชีวิตและมนุษย์ซึ่งเป็นปัญหาหลักของปรัชญา) นั่นคือ ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin, 1809–1882) ได้ตีพิมพ์ผลงานสะท้อนโลกเกี่ยวกับทฤษฎีวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตของเขาที่ชื่อ Origin of Species ในปี 1859^{๒๔} จากยุคแห่งการก้าวกระโดดทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาตินี้เอง ปรัชญาวัตถุนิยมสมัยใหม่ก็ได้พัฒนาขึ้นมาพร้อมๆ กันด้วย^{๒๕}

ในทัศนะของเองเกิดสับสนปรัชญาวัตถุนิยมสมัยใหม่ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งในฝรั่งเศสและอังกฤษ ในฝรั่งเศสนักปรัชญาเหล่านี้ได้แก่ จัง เมลิเ (Jean Mellie, 1664–1733) มับบี้ (Mabby, 1699–1788) ฟรังซัว บาเบอฟ (Francois Noel Babeuf, 1760–1797) เขาเหล่านี้จัดว่าอยู่ในยุคศตวรรษที่สิบแปด พอมาถึงศตวรรษที่สิบเก้าก็มี แชนก์-ซีมง (Claude-Henri de Rouvroy de Saint-Simon, 1780–1825) ซีสมอนดี (Jean Charles Leonard de Sismondi, 1773–1842) ชาร์ลส์ ฟูรีเย (Charles Fourier, 1772–1837) ปрудоท (Pierre Joseph Proudhon, 1809–1885) และหลุยส์ บลังก์ (Louis Blanc, 1811–1882) เป็นต้น

แต่ในบางครั้งเองเกิดสับสนก็บอกว่าอังกฤษเป็นแหล่งผลิตปรัชญาวัตถุนิยมสมัยใหม่ทั้งหมดโดยกล่าวว่า “...ที่มามีดั้งเดิมของวัตถุนิยมสมัยใหม่ทั้งหมดนับแต่ศตวรรษที่สิบเจ็ดเป็นต้นมา คือ อังกฤษ... วัตถุนิยมเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขโดยธรรมชาติของอังกฤษ... บิดาที่แท้จริงของวัตถุนิยมอังกฤษ คือเบคอน^{๒๖} สำหรับเขาปรัชญา

๒๓ F. Engels, “Dialectics of Nature”, ใน Karl Marx and Friedrich Engels On Religion, Introduction by Reinhold Niebuhr, New York, Schocken Books, 1977, หน้า ๑๕๘–๑๖๑

๒๔ F. Engels, อ้างอิง, หน้า ๑๖๔

๒๕ จอร์จ โปลิเชอร์, อ้างแล้ว, หน้า ๓–๔

๒๖ Francis Bacon (๑๕๖๑–๑๖๒๔) นักปรัชญาและนักประพันธ์ชาวอังกฤษ

ธรรมชาติเท่านั้นที่เป็นปรัชญาที่ถูกต้อง และฟิสิกส์ที่มีพื้นฐานอยู่บนประสบการณ์ของการรับรู้คือส่วนที่สำคัญที่สุดของปรัชญาธรรมชาติ... ฮอบส์ คือผู้ที่ทำให้วัตถุนิยมของเบคอนเป็นระบบขึ้นมา...”^{๒๗} แต่ฮอบส์ก็ไม่ได้เสนอข้อพิสูจน์อะไรสำหรับหลักฐานของเบคอนที่ว่า จุดกำเนิดของความรู้ทั้งหมดของมนุษย์มาจากความรู้ที่รับรู้เกิดจากประสาทสัมผัส เองเกลส์ เห็นว่า ล็อก (Locke) เป็นผู้ให้ข้อพิสูจน์ในข้อเขียนเรื่อง Essay on the Human Understanding ^{๒๘} “เบคอนและล็อกเป็นผู้นำเอาวิถีทางในการพิจารณาสรรพสิ่งว่าเกิดจากธรรมชาติ (มิใช่พลังสร้างสรรค์ของอำนาจเหนือธรรมชาติ - ผู้เขียน) อันเป็นผลของความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ มาถ่ายทอดให้แก่ปรัชญา ซึ่งมีผลทำให้วิถีการคิดแบบเก่าๆ ของอภิปรัชญาเป็นลักษณะประหลาดของศตวรรษที่ผ่านมา” ^{๒๙}

โรเบิร์ต โอเวน (Robert Owen, 1771 - 1858) นักอุตสาหกรรมและนักปฏิรูปที่บางครั้งเรารู้จักในนามบิดาของสหกรณ์ชาวอังกฤษ ก็ได้รับการกล่าวถึงจากเองเกลส์ว่า “...ได้นำเอาปรัชญาแบบวัตถุนิยมมาใช้ กล่าวคือลักษณะนิสัยของมนุษย์ด้านหนึ่งเป็นผลผลิตของกรรมพันธุ์ อีกด้านเป็นผลผลิตของสภาวะแวดล้อมในชีวิตของเขาเอง โดยเฉพาะระหว่างช่วงแห่งการพัฒนาของเขา”^{๓๐}

ในเยอรมัน เมื่อล่วงมาถึงศตวรรษที่สิบแปดก็ได้เกิดพัฒนาการของปรัชญาเยอรมันใหม่ขึ้นมา มีศูนย์กลางอยู่ที่เฮเกิล ความสำเร็จสูงสุดของปรัชญาเยอรมันใหม่อยู่ที่ภาษาวิทย์^{๓๑} นักปรัชญาแนววัตถุนิยมที่สำคัญอีกคนหนึ่งของเยอรมัน คือ Ludwig Feuerbach (1804-1872)

ในทัศนะของเลนิน สิ่งที่ทำให้วัตถุนิยมสมัยใหม่ต่างจากวัตถุนิยมโบราณได้แก่การนำเอาภาษาวิทย์มาใช้เป็นสาระสำคัญร่วมในการอธิบายกำเนิด การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติหรือสังคมมนุษย์^{๓๒} การผสมผสานระหว่างปรัชญาวัตถุนิยมกับภาษาวิทย์ทำให้เกิดปรัชญาวัตถุนิยมวิภาษ (dialectical materialism) ขึ้น ผู้ที่มีอิทธิพลผลักดันปรัชญาวัตถุนิยมวิภาษคือเองเกลส์ แม้ว่าเขาเองจะไม่เคยใช้คำว่า dialectical materialism เลยก็ตาม แต่งาน

เขียนของเขาในช่วงปลายของศตวรรษที่ ๑๘๓๐ กว่า ๆ จนถึง ๑๘๔๐ กว่า ๆ เน้นในหลักภาษาวิทย์มาก จนกระทั่งกลายเป็นหลักคิดที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อนักสังคมนิยม โดยเฉพาะในเยอรมัน และยุโรปกลาง ^{๓๓} ดังจะเห็นได้ว่าเลนินเปรียบเทียบงานสองชิ้นของเองเกลส์ คือ Ludwig Feuerbach and the End of Classical German Philosophy (1886) และ Anti-Dühring (1876-8) ว่ามีความสำคัญระดับเดียวกับ Communist Manifesto ที่เดียว ^{๓๔}

ภาษาวิทย์ (Dialectic) คืออะไร

เลนินเห็นว่าภาษาวิทย์เป็นปรัชญาคลาสสิกเยอรมันที่มาร์กซ์และเองเกลส์ได้อิทธิพลมาจากเฮเกิล ซึ่งตรงกับที่เองเกลส์ได้เคยเขียนไว้ว่า พร้อม ๆ กันกับพัฒนาการของปรัชญาฝรั่งเศสแห่งศตวรรษที่สิบแปด ก็ได้เกิดปรัชญาเยอรมันใหม่ขึ้นมาและบรรลุถึงจุดสุดยอดในผลงานของเฮเกิล “ความสำเร็จสูงสุดของมันคือการนำเอาภาษาวิทย์มาใช้อีกครั้งหนึ่งในฐานะที่เป็นรูปแบบสูงสุดของการให้เหตุผล”^{๓๕} เองเกลส์อธิบายว่าภาษาวิทย์มีมาแต่สมัยกรีกโบราณแล้ว โดยมี Heraclitus เป็นคนแรกนำมาใช้อธิบายโลกอย่างชัดเจน สำหรับ Heraclitus: “...everything is and is not, for everything is fluid, is constantly changing, constantly coming into being

๒๗ F. Engels, “Introduction to Socialism : Utopian and Scientific”, ใน Karl Marx And Friedrich Engels On Religion, Introduction by Reinhold Niebuhr, New York, Schocken Books, 1977, หน้า ๒๕๑-๒๕๒

๒๘ F. Engels, เพิ่งอ้าง, หน้า ๒๕๓

๒๙ F. Engels, “Socialism : Utopian and Scientific” ใน Robert C. Tucker, ed, อ้างแล้ว, หน้า ๖๕๕

๓๐ F. Engels, “Socialism ; Utopian and Scientific” ใน Robert C. Tucker, ed., เพิ่งอ้าง, หน้า ๖๕๑.

๓๑ F. Engels, เพิ่งอ้าง, หน้า ๖๕๔.

๓๒ Lenin, “The Three Sources and Three Component Parts of Marxism”, อ้างแล้ว, หน้า ๒๑.

๓๓ George Lichtheim, อ้างแล้ว, หน้า ๒๔๓

๓๔ Lenin อ้างแล้ว, หน้า ๒๑

๓๕ F. Engels, “Socialism : Utopian and Scientific” อ้างแล้ว, หน้า ๖๕๔

and passing away” ๓๖ วิชาวิภาษวิทยาของการพัฒนาที่สมบูรณ์ที่สุด คือ สังคมและละเอียดย่อยที่สุด เป็นกฎที่เกิดจากสัมพันธภาพของความรู้ทุกด้านของมนุษย์ ๓๗ วิชาวิภาษเป็น “ศาสตร์ของความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ อันตรงกันข้ามกับอภิปรัชญา” ๓๘ ทั้งนี้เพราะว่าด้านหนึ่งของอภิปรัชญา (metaphysics) มีลักษณะเป็นปรัชญาเหนือธรรมชาติ (transcendental metaphysics) ที่ยืนยันว่าสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างแท้จริงอยู่นอกเหนือการสัมผัสของประสบการณ์ธรรมดาทั่วไป กล่าวคือมนุษย์ไม่อาจเข้าถึงได้ทางประสาทสัมผัสทางธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น ภาพพจน์ที่แท้จริงของโลกที่อธิบายโดยศาสนาอันมีลักษณะเหนือธรรมชาติ ๓๙ แต่วิชาวิภาษอธิบายทุกอย่างบนพื้นฐานของธรรมชาติและบนพื้นฐานของความจริงที่มนุษย์สามารถสัมผัสได้ ในอีกด้านหนึ่งของความแตกต่างระหว่างอภิปรัชญากับวิชาวิภาษ คือ วิธีการในการมองสรรพสิ่งต่าง ๆ “วิธีการไดอาเล็กติกตรงข้ามกับวิธีการเมตาฟิสิกส์ (metaphysics) ซึ่งถือว่าสรรพสิ่งอยู่โดยเอกเทศ ไม่เปลี่ยนแปลง และไม่มี ความขัดแย้งภายใน” ๔๐ เองเกลส์กล่าวว่า “สำหรับนักอภิปรัชญา สรรพสิ่งและภาพสะท้อนของมันในจิตใจหรือความคิด ต่างแยกออกจากกันได้ จะต้องพิจารณาสิ่งหนึ่งหลังจากอีกสิ่งหนึ่ง และโดยแยกออกจากกัน” ๔๑

ส่วนวิธีการวิภาษวิภาษจะมองสรรพสิ่งต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องสัมพันธ์กัน ส่งผลกระทบหรือกำหนดซึ่งกันและกัน สรรพสิ่งทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาไม่มีสิ่งใดหยุดนิ่งอยู่กับที่ และสรรพสิ่งทุกอย่างมีการขัดแย้งภายใน การขัดแย้งภายในนี้เป็นพลังที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอันจะทำให้ของเก่าสลายตัวไป และจะเกิดสิ่งใหม่ขึ้นมาแทนที่ กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงเกิดจากความขัดแย้งที่เป็นไปในลักษณะเปลี่ยนแปลงทางปริมาณที่เล็กทีละน้อย ที่มองไม่เห็น ไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิงทางคุณภาพและเห็นได้ชัดเมื่อถึงจุด ๆ หนึ่ง ๔๒

การที่มาร์กซ์และเอนเกลส์นำปรัชญาวัตถุนิยมมาประสานกันเข้ากับวิชาวิภาษนั้นเป็นความก้าวหน้าครั้งสำคัญทีเดียว กล่าวคือมาร์กซ์และเอนเกลส์สามารถนำเอาปรัชญาวัตถุนิยมวิภาษไปอธิบายประวัติศาสตร์ และการกลดกลายของประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติได้อย่าง

เป็นระบบเดียวกัน ทักษะในการอธิบายประวัติศาสตร์แบบนี้รู้จักกันในชื่อว่า วัตถุนิยมประวัติศาสตร์ (historical materialism) นั่นเอง

วัตถุนิยมประวัติศาสตร์

จริงอยู่ที่ว่าทั้งมาร์กซ์และเอนเกลส์เองไม่เคยใช้คำว่า “historical materialism” และคำ ๆ นี้ถูกใช้เป็นครั้งแรกดูเหมือนจะเป็นเพลกานอฟ (Georgy Plekhanov, 1857-1918) ในงานเขียนชื่อ “The Development of the Monist View of History” (1895) ต่อมาดูเหมือนเลนินจะใช้ใน “Materialism and Empirio-Criticism” (1909) ภายหลังสตาลินก็ใช้ในงานชื่อ “Dialectical and Historical Materialism” (1939) ๔๓

แต่ผู้วางรากฐานของการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์วิเคราะห์สังคมในแนวนักคือ มาร์กซ์ และ เอนเกลส์ นั่นเอง

มาร์กซ์ กล่าวว่า “ในการผลิตของสังคมเพื่อการดำรงชีวิตนั้น มนุษย์ได้ก้าวเข้าสู่ความสัมพันธ์แน่นอนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และเป็นอิสระจากเจตนาของมนุษย์ (นั่นคือเป็นผู้เขียน) ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่สอดคล้องกับขั้นตอนที่แน่นอนของพัฒนา

๓๖ F. Engels, แห่งอ้าง, หน้าเดียวกัน

๓๗ Lenin, อ้างแล้ว, หน้า ๒๑

๓๘ F. Engels, อ้างโดย George Lichtheim, ใน George Lichtheim, อ้างแล้ว, หน้า ๒๔๔

๓๙ Alan Bullock และ Oliver Stallybrass, อ้างแล้ว, หน้า ๓๘๖

๔๐ นักรัทธิย์ นาดสุภา, ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง, กรุงเทพฯ, ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕, หน้า ๘๒

๔๑ F. Engels, “Socialism : Utopian and Scientific”, Tucker, ed., อ้างแล้ว, หน้า ๖๕๕

๔๒ โปรดดูรายละเอียดที่แยกเป็นข้อ ๆ ขัดเจนใน นักรัทธิย์ นาดสุภา, อ้างแล้ว, หน้า ๘๑-๘๒, หรือการอธิบายที่ง่ายต่อการเข้าใจ สำหรับผู้เริ่มศึกษาพร้อมทั้งตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม โปรดดู สก๊อต สวีซ, ปรัชญาชาวบ้าน, กรุงเทพฯ, สุวีวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๒๓, หน้า ๖๕-๑๔๖

๔๓ Alan Bullock and Oliver Stallybrass, et. al, อ้างแล้ว, หน้า ๑๓๐

การแบ่งหลังการผลิตทางวัตถุของมนุษย์ คลาราทอง
 หมดของความสัมพันธ์ทางการผลิต^{๕๓} ประกาศนเข้า
 เป็นโครงสร้างเศรษฐกิจของสังคมกันเป็นพื้นฐานที่
 แท้จริง บนพื้นฐานนี้เกิดมีโครงสร้างทางกฎหมายและ
 การเมืองอันเป็นโครงสร้างส่วนบนขึ้นมา ซึ่งสอดคล้อง
 กับรูปแบบพื้นฐานของจิตสำนึกของสังคม วิธีการ
 ผลิตวัตถุปัจจัยในการดำรงชีวิตเป็นตัวกำหนดกระบวนการ
 การของชีวิตทางสังคม การเมือง และชีวิตทางปัญญา
 โดยทั่วไป จิตสำนึกของมนุษย์ไม่ได้เป็นตัวกำหนดความ
 เป็นอยู่ของมนุษย์ แต่ตรงกันข้ามความเป็นอยู่ทางสังคม
 ของมนุษย์ต่างหากที่กำหนดจิตสำนึกของมนุษย์ ณ ขณะ
 ตอนหนึ่งบนอนันต์ของพัฒนาการของมนุษย์ หลัง
 การผลิตทางวัตถุของสังคมจะเกิดความขัดแย้งกับความ
 สัมพันธ์ทางการผลิตดำรงอยู่ในขณะนั้น หรือที่ในภาษา
 กฎหมายเรียกสิ่งเดียวกันว่า ความสัมพันธ์ในระบบ
 กรรมสิทธิ์ ทุนมนุษย์เคยทำการผลิตอยู่ภายใต้มาก่อน จาก
 รูปแบบของหลังการผลิตที่พัฒนาไปความสัมพันธ์ทางการ
 ผลิตจะกลับกลายเป็นพื้นฐานการที่ขัดขวาง เมื่อนั้นยุค
 สมัยของการปฏิวัติสังคมก็เริ่มขึ้น และด้วยการเปลี่ยน
 แปลงพื้นฐานทางเศรษฐกิจ โครงสร้างส่วนบนอันหมิ่น
 ทั้งหมดจะเปลี่ยนตามไปด้วยอย่างรวดเร็วไม่มากนัก^{๕๔}
 ขอสเขียนชนของมาร์กซ์เขียนชนเมื่อปี ๑๘๔๕
 และคงจะเป็นเพราะเขาต้องอุทิศเวลาส่วนใหญ่ให้แก่
 Capital และอาจประกอบกับสาเหตุอื่น ๆ ด้วย มาร์กซ์
 ในระยะหลัง ๆ จึงไม่ได้ผลิตงานที่ขยายความในรายละเอียด
 เกี่ยวกับทัศนะการมองประวัติศาสตร์แบบวัตถุนิยม
 ออกมา ดังนั้นจึงปรากฏว่าเองเกลส์ได้พยายามสานต่อ
 เช่นที่ปรากฏใน Socialism : Utopian and Scientific ที่
 เขาเขียนชนออกซัสฟอร์ดต่อมา (๑๘๘๐) นอกจากนั้นเขา
 ยังได้พยายามเสนอคำอธิบายเพื่อโต้แย้งการตีความว่า
 ทฤษฎีของเขาและมาร์กซ์เป็นทฤษฎีที่มองแต่เศรษฐกิจ
 เป็นตัวตัดสินแต่เพียงด้านเดียว เขาเห็นว่าการศึกษา
 เช่นนั้นเป็นการเกินไปกว่าที่เขาและมาร์กซ์พูดเอาไว้^{๕๕}
 ใน Socialism : Utopian and Scientific เองเกลส์
 เสนอว่า “แนวความคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของนัก
 วัตถุนิยมเริ่มจากข้อเสนอว่า การผลิตวัตถุปัจจัยจะตอบ
 สนองชีวิตมนุษย์... และการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ที่ผลิต
 ขึ้นมาได้ เป็นพื้นฐานของโครงสร้างทุกโครงสร้างของ

สังคม ดังนั้นในทุกๆ สังคมที่ปรากฏขึ้นในประวัติศาสตร์
 วิธีการที่ความขงวัตถุกระจายและสังคมถูกแบ่งออกเป็น
 ชั้นหรือระบบต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับว่า อะไรคือสิ่งที่สังคม
 ผลิต ผลิตอย่างไร และผลผลิตได้มีการแลกเปลี่ยน
 อย่างไร จากทัศนะเช่นนี้การที่จะค้นหาสาเหตุสุดท้าย
 ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการปฏิวัติทาง
 การเมืองที่กลายไปอาจค้นพบได้จากความคิดของมนุษย์
 ไม่อาจค้นหาจากขั้นตอนการที่เจตนาของมนุษย์ในการแสวง
 หาสิ่งจรรวมและความยุติธรรม แต่จะค้นหาได้จากการ
 เปลี่ยนแปลงในวิธีการผลิตและการแลกเปลี่ยนผลผลิต
 สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงสังคมไม่อาจหาได้ในปรัชญา
 แต่จะหาได้ในเศรษฐกิจของแต่ละยุคสมัย”^{๕๖}

กล่าวโดยสรุปก็คือ ประวัติศาสตร์ของมนุษย์
 ชาติคือประวัติศาสตร์ของการผลิต การผลิตวัตถุปัจจัย
 ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม และการแจกแจง
 หรือกระจายผลผลิตที่สังคมผลิตได้เป็นโครงสร้างพื้นฐาน
 ของสังคมหมิ่นหมิ่นที่กำหนดโครงสร้างอื่นๆ เช่น การ
 เมือง กฎหมาย ศีลป ศาสนา วิทยาการต่างๆ ให้มี
 ลักษณะสอดคล้องกับโครงสร้างส่วนล่าง^{๕๗} การคล้อยตาม
 ของประวัติศาสตร์หรือการเปลี่ยนแปลงของสังคม ไม่ได้
 เกิดขึ้นจากความคิดของมนุษย์ และมีอิทธิพลผลักดันให้
 มนุษย์ต่อสู้เปลี่ยนแปลงระบบสังคม^{๕๘} (เช่นกล่าววโรธิ

๕๓ Karl Marx, "Preface to a Contribution to the Critique of Political Economy", in David McLellan, ed., Karl Marx : Selected Writings, Oxford, Oxford University Press, 1977, หน้า ๓๘๕

๕๔ ดู จดหมายของเองเกลส์ถึง Joseph Bloch ลงวันที่ ๒๐-๒๒ กันยายน ๑๘๘๐ ใน Robert C. Tucker, ed., อ้างแล้ว, หน้า ๓๖๐-๓๖๕ เป็นต้น

๕๕ F. Engels, "Socialism : Utopian and Scientific" ใน Robert C. Tucker, อ้างแล้ว, หน้า ๓๐๐.

๕๖ ไพรตดู อลาซาย รมิตานนท์ "ระบบจิตสำนึกกับความยากจนในชนบทไทย" สังคมศาสตร์, วารสารทางวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (ม.ค.-ก.ย. ๒๕๒๓)

๕๗ ไพรตดู Max Weber, "The Role of Ideas in History" in Amitai Etzioni and Eva Etzioni et. al., Social Change New York, Basic Books Inc., Publisher 1964 หน้า ๕๐-๕๖

ผลความกิดของดอก ของรูสโซ ฯลฯ มีผลทำให้เกิดการปฏิวัติประชากรปโตในยุโรป) ข้อสรุปเหล่านี้ ไม่ถูกต้องเสียทีเดียว ที่ถูกต้องคือเมื่อการผลิตและการแจกจ่ายผลผลิตเปลี่ยนวิถีไป จะส่งผลกระทบต่อความคิดของคนบางกลุ่มบางชั้น และในที่สุดระบบความคิดของสังคมส่วนใหญ่จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ตัวอย่างเช่น หากวิถีการผลิตของมนุษย์ในสังคมเป็นแบบเก็บหาอาหารที่ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ (food gathering ในรูปแบบของ fishing, hunting and gathering) การจัดระบบสังคมมนุษย์ก็จะมีลักษณะหนึ่ง เช่น เป็นสังคมขนาดเล็กในระดับเผ่าพันธุ์ จำนวนประชากรไม่เกินร้อยคน ประกอบด้วยครอบครัวต่าง ๆ ที่เป็นเครือญาติกัน การปกครองก็มีลักษณะค่อนข้างเท่าเทียมกัน (egalitarian) กล่าวคือยังไม่มี การรวมศูนย์ทางการเมืองมาสู่เผด็จการสูงสุดเด็ดขาดเช่นระบบกษัตริย์แบบเทวสิทธิ์ กฎระเบียบต่างๆ ไม่เคร่งครัดใช้กฎเกณฑ์ทางเครือญาติเป็นตัวควบคุม ระบบความเชื่อทางศาสนายังไม่รวมศูนย์อยู่ที่พระเจ้าหรือเทพเจ้าสูงสุดเพียงองค์เดียว หากแต่เป็นระบบนับถือ กุติยวิญญูณอำนาจศักดิ์สิทธิ์หลาย ๆ องค์ (polytheism) ศีลปฏิบัติต่าง ๆ ก็จะเป็นศิลปแบบเพี้ยนบิดเบือนของกวีหรือชีวิตในการผลิตของชุมชนเริ่มมีรูปแบบและเนื้อหาต่างๆ หากวิถีการผลิตของสังคมเปลี่ยนไปเป็นการผลิตอาหาร (food producing) เช่นการเพาะปลูก ครอบครัวยุคใหม่ในสังคมก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในสังคมที่พื้นฐานอยู่บนการเก็บหาอาหาร การล่าสัตว์ เก็บของป่า บริเวณในการล่าสัตว์เก็บของป่าจะถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์รวมของกลุ่ม แต่เมื่อเปลี่ยนมาเป็นการเพาะ ปลูก ระบบกรรมสิทธิ์เอกชนในที่ดินจะเกิดขึ้น การแลกเปลี่ยนผลผลิตก็จะเปลี่ยนรูปแบบไปสังคมจะมีขนาดใหญ่ขึ้น สังคมแบบร้อนเร่งจะกลายเป็นสังคมที่อยู่เป็นทแบบทางเพราะต้องทำการผลิตในที่ดินที่ล่งหลักมีฐานเอาไว้ เมื่อสังคมใหญ่ขึ้น ดั้งหลักแหล่งที่แน่นอน รูปแบบของการปกครองกิด การเมืองกิด กฎหมายกิด ก็ย่อมต้องเปลี่ยนไปในรูปแบบความซับซ้อนมากขึ้น ในทางการเมืองกิดก็จะเกิดความแตกต่างกันขึ้นระหว่างผู้เป็นเจ้าของที่ดินมากกับผู้เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนน้อยหรือไม่มีที่ดิน ในทางการเมืองผู้

บังคับการผลิตมาก (จะได้นมาโดยการอ้างสิทธิที่พระเจ้าหรือเทพเจ้าประทานก็ตามแต่) ก็จะเป็นผู้มีอำนาจมาก กล่าวคือทางการเมืองการปกครองก็จะมี การรวมศูนย์อำนาจไปสู่คนคนหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง ในทางศาสนาที่จะสอดคล้องกันคือเกิดระบบศาสนาที่รวมศูนย์อยู่ที่พระเจ้าหรือเทพเจ้าสูงสุด (mono-theism) ศีลปฏิบัติการต่าง ๆ ก็จะถูกกำหนด หรือได้รับอิทธิพลส่วนใหญ่มาจากวังและวัด เป็นต้น

ทัศนะในการมองประวัติศาสตร์ในแนวที่มาร์กซ์และเอนเงิลส์เสนอไว้^{๕๕} ในทฤษฎีนี้มาร์กซ์ถือว่า เป็นความสัมพันธ์ที่ยิ่งใหญ่อันเป็นมูลปรการต่อการทำงานเข้าใจประวัติศาสตร์ของมนุษย์ได้ ภายใต้ทัศนะแบบวิภาษนิยมประวัติศาสตร์ ".....วิภาษนาการของสังคมมนุษย์ ได้เริ่มที่ ประการที่ ในความขัดแย้งของมวลมนุษย์ในฐานะที่เป็นกระบวนการประวัติศาสตร์ธรรมชาติ (natural historical process) ซึ่ง ไม่ว่าจะสลับซับซ้อน หรือ หลากหลายเพียงใดก็ตามก็ล้วนแต่ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ทั่วไป (general laws) ทั้งนั้น"^{๕๖}

ข้อแตกต่างระหว่างวัตถุนิยมประวัติศาสตร์กับประวัติศาสตร์ความคิด

นักวัตถุนิยมประวัติศาสตร์นอกจากจะยืนยันว่ากรอบวิธีในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ในแนวนั้นสามารถนำไปศึกษาประวัติศาสตร์ของมนุษย์ในทุกสังคม และในทุกระดับของสังคมแล้ว ยังยืนยันต่อไปด้วยว่าสามารถวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ได้ถึงรากเง้า มีประสิทธิภาพกว่าการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์เท่าที่ทำได้มาในอดีต (หรือปัจจุบันของสำนักอื่น) ดังจะเห็นได้จากทัศนะของเลนินที่เปรียบเทียบและวิพากษ์ประวัติศาสตร์แบบเดิมหรือประวัติศาสตร์ที่เน้นความคิดหรือความสำคัญของวีระบุรุษ

ในบทความเรื่อง "Karl Marx" เลนินได้ตั้งข้อสังเกตว่า "มีข้อผิดพลาดพื้นฐานอยู่สองประการในทฤษฎีประวัติศาสตร์ยุคก่อนทั้งหลาย อันแก่นอุปสรรคขัดขวางมิให้มนุษย์ได้มองเห็นพัฒนาการของสังคมในฐานะที่เป็นกระบวนการที่มีกฎเกณฑ์ควบคุม"

๕๕ G. Glezerman and G. Kursanov, et al., อ้างแล้ว, หน้า ๓

ประการแรก ทฤษฎีประวัติศาสตร์เหล่านี้ อย่าง
ดีที่สุดก็วิเคราะห์แค่เพียงแรงกระตุ้นทางอุดมการณ์ (ideo-
logical Motives) ในกิจกรรมทางประวัติศาสตร์ของ
มนุษย์ โดยปราศจากการพยายามมองถึงความคล้ายคลึง
กันทางวัตถุที่เกิดขึ้นในพัฒนาการของความสัมพันธ์ใน
สังคมต่าง ๆ กล่าวคือทฤษฎีเหล่านี้ ไม่อาจค้นพบรากเงา
ของความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์จากระดับพัฒนา
การของการผลิตทางวัตถุของสังคม^{๕๐} กล่าวคือทฤษฎี
ทางประวัติศาสตร์เหล่านี้มองดูการเปลี่ยนแปลงในประ
วัติศาสตร์ว่าเกิดจากการเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาการ
ทางปัญญา หรือ ความคิด ของมนุษย์ แต่เพียงอย่างเดียว
ดังนั้นทฤษฎีของพวกเขาจึงไม่มีพื้นฐานที่ถูกต้อง (ทัศนะ
ในการมองประวัติศาสตร์เช่นนี้อาจเรียกว่าเป็นทัศนะแบบ
จิตนิยม) ที่ถูกต้องแล้วการศึกษาการกลายของประ
วัติศาสตร์ จะต้องดูการเปลี่ยนแปลงของระบบความ
สัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ และระบบความสัมพันธ์
ทางสังคมของมนุษย์จะเปลี่ยนแปลงไปในแนวใดแนว
หนึ่ง เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในการผลิตทาง
วัตถุของสังคมนั้นเอง

หากยึดทัศนะในการมองประวัติศาสตร์แบบจิต
นิยมเป็นพื้นฐาน ในการวิเคราะห์สังคมจะมีผลก่อให้เกิด
ความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมอย่างผิดพลาด
ยกตัวอย่างเช่น หากในสังคมไทยเกิดกระแสความคิด
สังคมนิยมขึ้นสูงในหมู่ประชาชนผู้มีทัศนะประวัติศาสตร์
แบบจิตนิยมจะวิเคราะห์ว่า กระแสสูงของสังคมนิยม
เป็นผลของการแพร่ระบาดเข้ามาของอุดมการณ์สังคมนิยม
จากภายนอก จริงอยู่การวิเคราะห์เช่นนี้ ไม่ผิดเสีย
ทีเดียว แต่ก็ไม่ถูกต้องทั้งหมด การวิเคราะห์ว่าสาเหตุมา
จากการแพร่ระบาดทางความคิดแต่เพียงอย่างเดียวโดยไม่
มองดูสภาพความสัมพันธ์ในสังคมที่ก่อให้เกิดหรือรองรับ
ความคิดนั้นย่อมไม่ได้สาเหตุที่แท้จริง ที่ถูกต้องจะต้อง
ตั้งคำถามว่า ทำไมอุดมการณ์สังคมนิยมจึงได้แพร่หลาย
อย่างไม่หยุดยั้ง คำตอบของนักวัตถุนิยมประวัติศาสตร์
จะเป็นไปในทำนองว่า “...พัฒนาการทางวัตถุของสังคม
มีผลทำให้การเปลี่ยนแปลงสู่สังคมนิยมเป็นความจำเป็น
ทางประวัติศาสตร์”^{๕๑} คำตอบเช่นนี้อาจเป็นการเล่น
สำนวนจนมีลักษณะเหมือนกับว่าเป็นกลไกเกินไป ความ
จริงแล้วคำตอบเช่นนี้แนะว่า เป็นไปได้ใหม่ที่สังคมไทย

ภายใต้ระบบการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตที่
ดำรงอยู่ในขณะนี้ ก่อให้เกิดสภาวะความยากจนข้นแค้น
ก่อให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบกันในทางเศรษฐกิจโดยเกิด
ระบบผูกขาดขึ้นมาในโครงสร้างทางเศรษฐกิจ อันมีผล
ทำให้คนกลุ่มน้อยที่กุมการผูกขาดมีแต่มีอำนาจยิ่งขึ้น
แต่คนส่วนใหญ่ในสังคมเป็นผู้ผลิต ผู้ใช้แรงงาน
เช่น ชาวนากรรมกร ต้องตกอยู่ในวัฏจักรของความยาก
จนอย่างไม่วันสิ้นสุด นี่เองคือสภาวะความสัมพันธ์ทาง
การผลิตทางวัตถุของสังคม ที่เมื่อพัฒนามาถึงจุด
แล้วจะก่อให้เกิดการขูดรีดกันขึ้นมาในระดับหนึ่ง ฉะนั้น
อุดมการณ์สังคมนิยมจะแพร่หลาย และหยั่งรากลึกลงไป
ในสังคมไม่ได้ หากสภาวะแวดล้อมคือความสัมพันธ์
ทางการผลิตของสังคม คือสภาพทางเศรษฐกิจไม่เอื้อ
อำนวย ดังนั้นสาเหตุที่แท้จริงของการเผยแพร่อุดม
การณ์สังคมนิยมอยู่ที่ปัจจัยภายในคือความสัมพันธ์ทางการ
ผลิต หากในสังคมไทยระบบความสัมพันธ์ทางการผลิต
เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพในลักษณะที่สนองตอบต่อผล
ประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ กล่าวคือการกระจายความ
มั่งคั่งหรือผลผลิตของสังคมยุติธรรมดีแล้ว การแพร่
ขยาย และ หยั่งรากลึก ของอุดมการณ์สังคมนิยมย่อมยากที่
จะเกิดขึ้นหรือไม่อาจเกิดขึ้น หากสังคมไทยปัจจุบันมี
สภาพที่ “...แม้ว่าเศรษฐกิจของแต่ละบุคคลจะผุด
เงืองอยู่บ้าง ประชาชนชาวไทยก็ยังไม่มีความสุขสนุก
สนานพอสมควร จะเห็นได้จากงานพิธีฉลองกระทงซึ่งจัด
ขึ้นตามสถานที่ต่าง ๆ ประชาชนไปร่วมงานครึกครื้นร
ริงกันอย่างเนืองแน่น ถัดมาถึงงานเลี้ยงส่งปีเก่าต้อนรับ
ปีใหม่ มีการฉลองได้รุ่ง ทั่วถิ่นทั้งดั้น สดชื่นเบิกบาน
กันทั่วหน้า แสดงว่าประเทศของเรายังมีความสุขความ
สนุกความสบายเหมือนเดิมทุกประการ ....”^{๕๒} หาก
สังคมไทยอยู่ในสภาพที่มีผู้บรรยายไว้เช่นนั้นจริง การ
แพร่หลายของอุดมการณ์ใด ๆ ก็ตามที่เปลี่ยนแปลงสังคม
ย่อมไม่อาจก่อตัวและหยั่งรากลึกได้

๕๐ เห่งอ้าง, หน้า ๘

๕๑ เห่งอ้าง, หน้า ๘

๕๒ บทบรรณาธิการ วารสารเสรีนิยัตย์, ปีที่ ๓๐, ฉบับที่ ๑,
มกราคม - มีนาคม ๒๕๒๔ หน้า ๑๒๒

แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ว่าประจักษ์พยานหลายต่อหลายด้านได้ชี้ไปในทางตรงกันข้าม เอกสารรายงานของหน่วยวางแผนและพัฒนาประเทศได้ชี้ให้เห็นว่าประชากรของประเทศไทยตามชนบทตกอยู่ในสภาวะยากจนอยู่มากมาย โดยเฉพาะในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือตอนบน “ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีครอบครัวฐานะยากจนถึงร้อยละ ๔๓.๓๒ ของครอบครัวทั้งหมด และเมื่อรวมเข้ากลุ่มครอบครัวที่ค่อนข้างยากจนด้วยแล้วก็เท่ากับกว่าร้อยละ ๗๐ ในขณะที่ครอบครัวฐานะดีและค่อนข้างดีเพียงร้อยละ ๓.๑๔ และ ๒๒.๓๐ ตามลำดับ...”^{๕๓} สาเหตุส่วนหนึ่งของปัญหาความยากจนของประชาชนไทยส่วนใหญ่ เอกสารรายงานดังกล่าวระบุว่าเป็น “เหตุปัจจัยเกี่ยวกับโครงสร้างเศรษฐกิจการเมือง” ซึ่งในแนวคิดลัทธิมาร์กซ์เรียกว่าเป็นปัญหาทางโครงสร้างส่วนล่าง คือการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิตนั่นเอง ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมก็คือ เกษตรกรเล็ก ๆ ตามชนบทผลิตผลผลิตขึ้นมาแล้วต้องถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลางระดับต่าง ๆ จนกระทั่งถึงนายทุนผูกขาดการส่งขายออกนอกประเทศ “...แต่ในทางตรงกันข้ามในกรณีของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมซึ่งกำหนดราคากันที่กรุงเทพฯ (กลุ่มนายทุนผูกขาดเป็นผู้กำหนด-ผู้เขียน) บอกค่าขนส่ง เกษตรกรที่อยู่ห่างไกลต้องซื้อสินค้าอุตสาหกรรมด้วยราคาที่แพงขึ้นในขณะที่เดียวกันต้องขายผลิตผลของตนในราคาต่ำ”^{๕๔} สภาพสังคมไทยที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจถูกผูกขาดโดยคนกลุ่มน้อย^{๕๕} ย้อนนำไปสู่การผูกขาดของคนกลุ่มน้อยเช่นเดียวกันทั้งในโครงสร้างทางการเมือง^{๕๖} และการศึกษาด้วย กล่าวคือ “ภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจ-การเมืองที่เป็นอยู่นโยบายของรัฐที่เพิกเฉยมาจนถึงปัจจุบันนี้ มักเอนเอียงไปในทางมุ่งให้ประโยชน์กับคนในเมือง (คือชนชั้นทุนสถานภาพทางเศรษฐกิจหรือค่อนข้างดีที่ไม่ได้ลงแรงงานทำการผลิต-ผู้เขียน) และขัดกับผลประโยชน์ของเกษตรกร... ภายใต้ระบบการศึกษาเช่นว่านี้ ปัญหาที่ตามมาก็คือความไม่เท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษาและอนาคตของชีวิตระหว่างเยาวชนที่มาจากครอบครัวฐานะดีและเยาวชนที่มาจากครอบครัวฐานะยากจนซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในชนบท...”^{๕๗}

เมื่อสภาพสังคมไทยเป็นเช่นนี้การเกิดขึ้นและแพร่ขยายของอุดมการณ์ที่มีลักษณะต่อต้านสภาพความอยุติธรรมในสังคมย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้แต่มันมิได้เกิดขึ้นลอย ๆ หากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมภายในสังคมนั้นเองเป็นผู้สร้างมันขึ้นมา

ประการที่สอง ทฤษฎีประวัติศาสตร์ในแนวอื่นมิได้วิเคราะห์กิจกรรมของประชาชนคนส่วนใหญ่ (the masses) แต่มองดูประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ในฐานะที่เป็นผลของกิจกรรมของบุคคลสำคัญต่าง ๆ ข้อผิดพลาดของการมองประวัติศาสตร์ในแนวนี้คือข้อเท็จจริงที่ว่า พวกเขาไม่ได้มองดูประวัติศาสตร์ในฐานะเป็นประวัติศาสตร์ของประชาชนนั่นเอง นักประวัติศาสตร์แนวจิตนิยมทั้งหลายมักจะยืนยันว่า ความคิดมีบทบาทสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ ดังนั้นจึงต้องสรุปว่า ประวัติศาสตร์คือผลของการสร้างสรรค์ของคนที่เป็นผู้ผลิตความคิด ดังนั้นประวัติศาสตร์ในทัศนะนี้จึงดูราวกับว่าเป็นความบังเอิญที่ยิ่งใหญ่ที่งานอยู่กับโชคเคราะห์ หรือแม้กระทั่งขึ้นอยู่กับชีวิตของวีรบุรุษ การมองประวัติศาสตร์เช่นนี้ก็เท่ากับการปฏิเสธบทบาทที่สร้างสรรค์ของมวลชน และยังสร้างความเข้มแข็งและให้ความชอบธรรมแก่สภาพการกดขี่มวลชนในสังคมที่การขูดรีดด้วย^{๕๘}

๕๓. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ชนบทไทย ๒๕๒๓, กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะกรรมการรัฐมนตรี, ๒๕๒๓, หน้า ๑๐

๕๔. เพ่งอ้าง หน้า ๑๓

๕๕. โปรดดู เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองกับการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจโดยเอกชนในประเทศไทย” เศรษฐศาสตร์ปริทัศน์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๒๔, และเศรษฐกิจไทย, กรุงเทพฯ, เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๔

๕๖. F. Engels, “The Origin of the Family, Private Property, and the State” ใน Niel J. Smelser, ed., Karl Marx on Society and Social Change, Chicago, The University of Chicago Press, 1973. หน้า ๑๕

๕๗. เพ่งอ้าง, หน้า ๑๓, ๑๔

๕๘. G. Glezerman and G. Kursanov, อ้างแล้ว, หน้า ๘.

ตรงกันข้ามกับการมองประวัติศาสตร์ในแนวคิด
นิยมหรือในแนวคิดให้ความคิดเป็นพลังผลักดันประวั
ติศาสตร์ วัตถุนิยมประวัติศาสตร์ได้เผยให้เห็นถึงบทบาท
อันยิ่งใหญ่ทางประวัติศาสตร์ที่ประชาชนเป็นผู้แสดง บท
บาทที่ยิ่งใหญ่ของประชาชนผู้สร้างความเป็นจริงทั้งหมดของ
สังคม บทบาทของผู้ทำการผลิตวัตถุดิบปัจจัยต่าง ๆ นั้น
เอง ประชาชนคือพลังที่ตัดสินพัฒนาการของประวั
ติศาสตร์ตลอดมา วัตถุนิยมประวัติศาสตร์ไม่ได้ปฏิเสธเท
ปาคความสำคัญของปัจเจกชนในประวัติศาสตร์ แต่โ้
แย้งว่าควร จะเริ่มจากความจริงที่ว่าบทบาทความคิดของ
ปัจเจกชนจะสามารถเป็นเหตุเป็นใจได้อย่างถูกต้องก็ต่อเมื่อ
มองดูมันบนพื้นฐานของความเข้าใจกฎเกณฑ์ทางความคุม
พัฒนาการของสังคม และจากการศึกษาเงื่อนไขในการ
ดำรงชีวิตของประชาชนและชนชั้นต่าง ๆ ซึ่งเป็นตัวให้
กำหนดความจำเป็นที่จะต้องมีบุคคลสำคัญเกิดขึ้น^{๕๕} หรือ
กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือถ้าไม่มีวิกฤตการณ์ในสังคมวาระบุรุษ
ก็จะไม่เกิดขึ้น ดังนั้นหากจะเข้าใจวิกรรมของวาระบุรุษ
เราจะต้องดูสถานะทางสังคมที่ก่อำเนิดวาระบุรุษเหล่านั้น
ขึ้นมาบนเอง

ประวัติศาสตร์คือประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ สู่ทางชนชั้น

นี่คือสาระสำคัญอีกประการหนึ่งของประวั
ติศาสตร์ในทัศนะของมาร์กซ์ เขากล่าวว่า "ประวัติศาสตร์
ของทุกสังคม คือประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ทางชน
ชั้น"^{๕๖} ในขณะที่นักประวัติศาสตร์บางส่วนมองความ
ขัดแย้งในสังคมอย่างหวาดระแวง หรือพยายามกลบ
เกลื่อนความขัดแย้งในสังคม มาร์กซ์กลับเห็นว่าความขัด
แย้งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในสังคมที่มีชน
ชั้น ในขณะที่ทฤษฎีทางสังคมหลาย ๆ ทฤษฎีพยายามจะ
ชี้ให้เห็นว่า สังคมดำรงอยู่ได้ด้วยการประสานประโยชน์
ระหว่างชนชั้นต่าง ๆ จนกระทั่งสังคมสามารถดำรงอยู่ได้
ในสภาวะสมดุล (equilibrium)^{๕๗} มาร์กซ์กลับยืนยันว่า
ตราบดีที่ขมมีการขัดแย้งระหว่างชนชั้น สังคมที่ประสาน
ประโยชน์ไม่อาจเกิดขึ้นได้ และที่สำคัญที่สุดตามหลัก
วิชาวิภาษวิธีคือ สรรพสิ่งทุกอย่างย่อมมีความขัดแย้งภายใน

และความขัดแย้งภายในนี้ จะเป็นพลังนำไปสู่การเปลี่ยน
แปลงสังคมให้เช่นกัน การเปลี่ยนแปลงหรือการกลักลาย
ของประวัติศาสตร์ เป็นผลของความขัดแย้งและการต่อสู้
ทางชนชั้น

ถึงแม้ว่ามาร์กซ์และโดยเฉพาะเองเกลส์จะได้
เคยกล่าวถึงพัฒนาการของสังคมมนุษย์ในยุคโบราณ ใน
ยุคทาส และยุคศักดินา และอื่น ๆ ก็ตามแต่ก็เป็นที่เข้
ใจกันว่า เป้าหมายในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ของ
มาร์กซ์อยู่ที่การวางรากฐานเพื่อความเข้าใจสังคมทุนนิยม
นั่นเอง "มาร์กซ์ต้องการรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ทำให้ถดถอยของ
สังคมทุนนิยมหมดไปได้ ข้อหนึ่งที่สำคัญที่สุดของเขา
Capital - A Critical Analysis of Capitalist Society
แสดงให้เห็นว่าความสนใจและใส่ใจของเขารวมศูนย์อยู่
ที่ไหน...."^{๕๘} และในกระบวนการของการวิเคราะห์
สังคมทุนนิยม มาร์กซ์ก็ได้มาถึงข้อสรุปที่ว่า สังคมทุน
นิยมก็มีลักษณะเหมือนกับสังคมในรูปแบบก่อน ๆ ที่ผ่าน
มา กล่าวคือ เท่าที่ผ่านมามานทุกวันนี้ "...ทุกรูปแบบ
ของสังคมส่วนแล้วแต่มีพื้นฐานอยู่บนความเป็นปฏิปักษ์
ระหว่างชนชั้นที่กดขี่กับชนชั้นที่ถูกกดขี่..."^{๕๙} รวมทั้ง
สังคมทุนนิยมด้วย การกดขี่หรือขูดรีดที่เกิดขึ้นในสังคม
ทุนนิยมนั้นมาร์กซ์ได้ชี้ให้เห็นโดยการเสนอ ทฤษฎีมูล
ค่าส่วนเกิน (Theory of surplus value)^{๖๐} มาร์กซ์

๕๕. เห่งอ้าง, หน้า ๕๐. หรือดูจดหมายของเองเกลส์ถึง
Joseph Block, ใน Robert C. Tucker, ed., อ้างแล้ว,
หน้า ๓๖๐-๓๖๕

๖๐. Karl Marx, "Communist Manifesto" Niel J.
Smelser, Karl Marx On Society And Social
Change, Chicago, Chicago University Press,
1973, หน้า ๗๓

๖๑. โปรดดู ทฤษฎี Functionalism ในตำราทางสังคมวิทยา
และมานุษยวิทยาทั่วไป

๖๒. ดูรายละเอียดใน Huberman and Paul M. Sweezy,
Introduction to Socialism, New York, Modern
Reader, 1968, หน้า ๕๓-๕๕

๖๓. Karl Marx, Communist Manifesto, ใน Neil
Smelser, อ้างแล้ว, หน้า ๕๕

๖๔. โปรดดูคำอธิบายใน คติวิภาษ นาสสุภา, อ้างแล้ว, หน้า
๕๔-๕๕

อธิบายว่าการขุดรีดเออาร์ดีเอเปียบชนชั้นกรรมาชีพ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นกับทั้งยังจะเข้มข้นมากขึ้น การขุดรีดนั้นจะเป็นไปในลักษณะ dialectic คือมีการสะสมทางปริมาณไปที่เล็กเล็กลงน้อย จนกระทั่งในที่สุดความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างชนชั้นจะเพิ่มพูนขึ้น เมื่อถึงการปฏิวัติหรือการเปลี่ยนแปลงสังคมจะเกิดขึ้น เขากล่าวว่า “การแข่งกันที่ขยายตัวมากขึ้นในระหว่างนายทุน และผลที่เกิดจากวิกฤตการณ์ทางการค้า จะทำให้ค่าจ้างของกรรมกรหาความแน่นอนไม่ได้อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน การปรับปรุง เครื่องจักร เครื่องยนต์ ให้มีประสิทธิภาพดีขึ้นอย่างไม่หยุดยั้งพัฒนาไปอย่างรวดเร็วและมากมาย ทำให้การดำรงชีวิตของพวกเขาล่อแหลมมากยิ่งขึ้น การปะทะกันระหว่างปัจเจกกรรมกรกับปัจเจกนายทุน มีลักษณะเป็นการปะทะระหว่างสองชนชั้นมากขึ้น กรรมกรจะเริ่มรวมตัวกัน (สหภาพแรงงานหรือ Trade Unions) เพื่อต่อสู้กับเหล่านายทุน เขารวมกลุ่มกันเข้าเพื่อที่จะรักษาระดับของค่าจ้างแรงงาน พวกเขาก่อตั้งสมาคมต่างๆ เป็นการถาวรขึ้นมา เพื่อเตรียมล่วงหน้าในการจลาจลเป็นครั้งคราว การต่อสู้กลายเป็นการจลาจลขึ้นมาจากตามทีต่างๆ....บางครั้งบางคราวกรรมกรก็เป็นฝ่ายกำชัยชนะ แต่ก็เป็นชั่วคราวระยะสั้น ผลพวงของการต่อสู้ของพวกเขาไม่ได้อยู่ที่ผลโดยตรง แต่อยู่ที่การขยายตัวอย่างไม่หยุดยั้งของสหภาพของกรรมกร สหพันธ์กรรมกรจะได้ประโยชน์จากปัจจัยในการคมนาคมที่มีประสิทธิภาพอันเป็นผลิตผลของอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ซึ่งทำให้กรรมกรจากท้องถิ่นต่างๆ ได้มีการติดต่อกัน และกัน การติดต่อกันนี้เป็นสิ่งจำเป็นต่อการรวมศูนย์ การต่อสู้ในท้องถิ่นต่างๆ ที่มีลักษณะอย่างเดียวกันทั้งหมด ให้กลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการต่อสู้ระหว่างชนชั้นระดับชาติ แต่การต่อสู้ระหว่างชนชั้นทุกแบบเป็นการต่อสู้ทางการเมือง....การรวมตัวกันของชนชั้นกรรมาชีพเข้าเป็นชนชั้นหนึ่ง และมีผลต่อมาสู่การกลายรูปเป็นพรรคการเมือง จะถูกรบกวนอย่างต่อเนื่องโดยการแข่ง

ขันระหว่างกรรมกรด้วยกันเอง แต่การรวมตัวของกรรมกรจะเติบโตขึ้นอีก แข็งแรงกว่าเดิม มั่นคงกว่าเดิม พวกเขาจะต่อสู้ได้มาซึ่งการยอมรับทางกฎหมายในผลประโยชน์โดยเฉพาะของกรรมกร โดยอาศัยการแตกแยกในหมู่ นายทุนด้วยกันเองให้เป็นประโยชน์...โดยส่วนรวมการปะทะกันระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมเก่าดำเนินต่อไป และในหลาย ๆ ด้าน เป็นผลให้ชนชั้นกรรมาชีพพัฒนาขึ้น พวกนายทุนจะพบว่าพวกเขาต้องยุ่งเกี่ยวกับการต่อสู้ที่มีอยู่ตลอดเวลา เบื้องแรกต่อสู้กับพวกขุนนาง และต่อมาต่อสู้กับบางส่วนของชนชั้นนายทุนด้วยกันเอง ที่ผลประโยชน์ของพวกเขาเหล่านั้นกลายเป็นปฏิปักษ์ต่อความก้าวหน้าของอุตสาหกรรม และตลอดเวลาต้องต่อสู้กับนายทุนในต่างประเทศ ในการต่อสู้ทั้งหมดเหล่านี้นายทุนบางส่วน จะเห็นว่า พวกเขามีความจำเป็นต้องเข้าหาชนชั้นกรรมาชีพเพื่อขอความช่วยเหลือ ดังนั้นจึงเท่ากับดึงเอาชนชั้นกรรมาชีพเข้าสู่เวทีการเมือง ชนชั้นนายทุนนั่นเองเป็นผู้สนับสนุนชนชั้นกรรมาชีพด้วยปัจจัยทางการเมืองและการศึกษาของชนชั้นนายทุนเอง หรืออีกนัยหนึ่งเป็นผู้ลิดอาวุธ ให้แก่ชนชั้นกรรมาชีพเพื่อมาต่อสู้กับชนชั้นนายทุน” ๖๕

ปัญหาบางประการของการใช้ทฤษฎีของมาร์กซ์และเอนเกลส์

จากข้อความที่แปลมาข้างบนนี้พอจะเห็นได้ว่าภาพพจน์ของสังคมทุนนิยมที่มาร์กซ์และเอนเกลส์ให้นั้นมีลักษณะสำคัญอันหนึ่งคือ ทุนนิยมมีแนวโน้มที่จะขยายออกไปอยู่เรื่อย ๆ ไม่หยุดยั้ง มีแนวโน้มที่จะเพิ่มระดับของการขุดรีดและกำไร และทำให้สภาพของชนชั้นผู้ใช้แรงงานเลวลงอันมีผลให้ความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างนายทุนกับกรรมกรแหลมคมขึ้นทุกที ผลเหล่านี้ทั้งหมดสอดคล้องกับหลัก dialectic อย่างแน่นอน แต่ถ้าหาก

๖๕. Marx และ Engels, “Communist Manifesto”, อ้างใน Niel J. Smelser, อ้างแล้ว หน้า ๘๒-๘๓

ใช้ในความหมายกว้างๆ แล้วมันไม่ได้ชี้ให้เห็นพัฒนาการ หรือการปรับตัวทางยุทธศาสตร์ยุทธวิธีหรือรูปแบบของทุน นิยมที่แปรเปลี่ยนไปเลย กล่าวคือหากใช้กันอย่างพร่ำ เพื่อเป็นกลไกหรือเป็นสูตรสำเร็จแล้ว มันไม่ได้นำไปสู่ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อการแปรเปลี่ยนของกระบวนการทางประวัติศาสตร์ และไม่ได้นำไปสู่พฤติกรรมของระบบทุนนิยมที่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขหรือภาวะวิสัยที่แปรเปลี่ยน^{๖๖} และภาวะวิสัยที่แปรเปลี่ยนไปนี้เป็นไปได้ใหม่ที่จะดูว่าเป็นผลงานของการปรับวิถีการผลิตของชนชั้นนายทุน เพื่อดำรงสถานะความแตกต่างที่ชนชั้นเขาเป็นฝ่ายได้เปรียบเอาไว้อย่างแนบเนียน การปรับวิถีการผลิตเช่นนี้จะเดินไปในวิถีทางใดใช้วิธีการอย่างไร และจะมีผลให้เกิดวิถีการผลิตแบบไหน เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่จะต้องกันกว่าติดตามอยู่เสมอ ยุทธวิธีของระบบนายทุนอาจมีตั้งแต่การปรับปรุงสภาพการทำงานของคนงานให้ดีขึ้น การจัดระบบสวัสดิการ การเปิดโอกาสให้กรรมกรเข้ามาเป็นหุ้นส่วนในระดับหนึ่ง การประคับประคองให้สหกรณ์รูปแบบต่าง ๆ พองจะดำรงอยู่ได้แต่ไม่เข้มแข็ง การเปิดโอกาสให้กรรมกรได้มีสภาพแรงงานเพื่อต่อสู้ในเวทีที่นายทุนสามารถควบคุมได้ แม้กระทั่งร่วมกันจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองในนามของชนชั้นกรรมกรชีพ การพัฒนาของทุนนิยมผูกขาดในประเทศทุนนิยมโลกไปสู่จักรพรรดินิยม ก็เป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการ ของระบบทุนนิยมที่เปลี่ยนเป้าหมายการขูดรีดกรรมกรในประเทศตนไปสู่การขูดรีดประชาชนในประเทศด้อยพัฒนา แม้เลนินจะได้วิเคราะห์จักรพรรดินิยมไว้แล้วอย่างมีประสิทธิภาพ แต่พัฒนาการของจักรพรรดินิยมก็ไม่เคยหยุดยั้งและมีลักษณะแนบแน่นมากขึ้น ตัวอย่างในสังคมไทยที่จะเห็นได้ เช่น การขยายตัวของธุรกิจแบบเกษตร-อุตสาหกรรม (Agri-Industrial Business) กล่าวคือ บริษัทบางบริษัทแทนที่จะตั้งโรงเลี้ยงหมูหรือเลี้ยงไก่ขนาดใหญ่ของตนเอง ก็กระจายการเลี้ยงสัตว์เหล่านั้นไปให้แก่ชาวบ้าน ให้ชาว

บ้านเลี้ยงสัตว์เหล่านั้นแทนโดยบริษัทขายลูกหมูลูกไก่ให้ขายอาหารสัตว์เหล่านั้นให้ ขายอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการเลี้ยงให้ และเป็นผู้ผูกขาดการซื้อขายสัตว์เหล่านั้นเมื่อได้ขนาดที่ต้องการ โดยบริษัทเป็นผู้กำหนดราคาซื้อขายวิธีการเช่นนี้บริษัทตัดการระในด้านการลงทุน ตัดการระในด้านการเลี้ยง ตัดการระในด้านการสร้างโรงงาน ตัดการระในด้านการจ้างคนงาน และความสัมพันธ์ที่อาจเกิดความขัดแย้งกับคนงาน บริษัทไม่ต้องถูกข้อหาว่าทำลายสภาพแวดล้อม ฯลฯ ส่วนชาวบ้านเองก็มีความรู้สึกที่ดี กล่าวคือมีความรู้สึกกว่าตัวเขามีอาชีพ มีรายได้ประจำเป็นหลักประกัน เป็นต้น แต่ผลท้ายที่สุดหรือประโยชน์สูงสุดตกอยู่กับนายทุนนั่นเอง^{๖๗}

กล่าวโดยสรุปจะต้องยึดหลักวิภาษวิธีซึ่งเป็นหัวใจของลัทธิมาร์กซ์ ให้เป็นประโยชน์อยู่ตลอดมา กล่าวคือสรรพสิ่งทุกอย่างไม่มีหยุดนิ่ง ระบบทุนนิยมก็ไม่เคยหยุดนิ่งเช่นกัน^{๖๘}

ปัจจุบันลัทธิ : “นักปรัชญาทั้งหลายเพียงแต่อธิบายโลกในแนวทางต่าง ๆ แต่ที่สำคัญคือต้องเปลี่ยนแปลงโลก”^{๖๙}

๖๖. เพิ่งอ้าง หน้า XXVI-XXVII

๖๗. ไพโรดคุ เศรษฐสยาม, จากท้องถิ่นถึงหอคอยงาช้าง, กรุงเทพฯ ๑, นวนิยายการพิมพ์, ๒๕๒๒

๖๘. เท่าที่ลองยกตัวอย่างมาข้างบนส่วนใหญ่เป็นแต่เพียงการปรับโครงสร้างส่วนล่างของระบบทุนนิยมเท่านั้น ซึ่งก็มีความซับซ้อนและแนบเนียน การปรับโครงสร้างส่วนบนเช่นระบบการเมือง กฎหมาย จิตสำนึกของสังคมซึ่งน่าจะซับซ้อนมากกว่า

๖๙. Karl Marx, “Theses on Feuerbach”, ใน David McLellan, ed, อ้างแล้ว, หน้า ๑๔๘